

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Beleid

Pensioenfonds Wonen staat voor een goed en betaalbaar pensioen en is van mening dat verantwoord beleggen bijdraagt aan het realiseren van een goed en betaalbaar pensioen voor huidige en toekomstige generaties. Maatschappelijk verantwoord ondernemen door ondernemingen waarin belegd wordt, speelt een belangrijke rol. Daarom besteden wij waar nodig en mogelijk in ons beleggingsbeleid aandacht aan ecologische, sociale en governance onderwerpen en risico's die verband houden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

Onze MVB-overtuigingen

Het pensioenfondsbestuur heeft op gestructureerde wijze de in het bestuur gedeelde MVB-overtuigingen, MVB-thema's en MVB-ambities benoemd en vastgelegd. Deze set van overtuigingen vormen samen met een aantal uitgangspunten de basis van het MVB-beleid. De drijfveren voor het voeren van een MVB-beleid zijn terug te leiden naar een drietal perspectieven namelijk het maatschappelijk perspectief, het perspectief van reputatiebeheersing en het risico-rendement perspectief.

MVB-overtuigingen

1. Wij vinden het belangrijk om de beleggingsportefeuilles te vrijwaren van maatschappelijk onwenselijke activiteiten en accepteren (binnen grenzen) rendementsafwijkingen als gevolg van gevoerd MVB-beleid.
2. Wij hebben de overtuiging dat ESG-integratie op de lange termijn zorgt voor een beter risico-rendement verhouding van beleggingen.
3. Bij toepassing/uitbreiding van gevoerd MVB-beleid nemen wij het kostenaspect ervan te allen tijde in overweging.

MVB-ambities

1. Wij zijn eerder een volger dan een koploper in relatie tot MVB (ontwikkelingen), mede gezien de bestaanshorizon van ons als zelfstandig pensioenfonds.
2. MVB-kenmerken van (toekomstige) beleggingsoplossingen zijn een belangrijk selectiecriteria voor ons.
3. Wij zien ruimte om naast financieel rendement in sommige gevallen ook werkelijke impact op maatschappelijk/milieu vlak na te streven.

Het Global Compact, de OESO richtlijnen en UN Guiding Principles vormen uitgangspunten

Voor het verantwoord beleggen beleid hanteren wij drie belangrijke internationaal geaccepteerde raamwerken voor *verantwoord ondernemen*. Het zijn Global Compact van de Verenigde Naties, de OESO Richtlijnen voor multinationale ondernemingen en De UN Guiding Principles on Business and Human Rights.

Het Global Compact heeft betrekking op vier hoofdthema's:

- Mensenrechten
- Arbeidsnormen
- Milieu
- Anticorruptie

Het Global Compact is in 2000 opgericht door de Verenigde Naties en kent op dit moment al meer dan 13.000 bedrijven en stakeholders uit meer dan 160 landen die zich aan de principes hebben gecommitteerd. Het Global Compact bestaat uit tien breed geaccepteerde principes (zie bijlage 1). Deze principes vinden hun oorsprong in internationale verdragen zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, principes van de International Labour Organisation (ILO), de Rio verklaring inzake milieu en ontwikkeling en VN conventie tegen corruptie. Het Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen.

De OESO-richtlijnen maken duidelijk wat van bedrijven wordt verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) bij het internationaal zakendoen. Ze bieden bedrijven handvatten over hoe om te gaan met kwesties zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Daarnaast onderscheiden de OESO-richtlijnen consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De OESO-richtlijnen worden momenteel onderschreven door 44 landen. Hiermee zijn ze de enige door overheden onderschreven MVO-richtlijnen voor internationaal ondernemen en het enige kader dat een geschillenbeslechtingsstelsel bevat.

In 1976 zijn de OESO-richtlijnen opgesteld en in 2011 aangepast aan de laatste ontwikkelingen op het gebied van internationaal MVO en ketenverantwoordelijkheid, zoals de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. De UN Guiding Principles zijn internationale normen over mensenrechten waaraan ondernemingen zich dienen te houden. Deze zijn in 2011 door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties goedgekeurd.

Pensioenfonds Wonen heeft in 2018 het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) convenant ondertekend. Doel van dit convenant is om de negatieve gevolgen van beleggingen op samenleving en milieu te voorkomen en aan te pakken. De OESO-richtlijnen en UN Guiding Principles worden als basis gebruikt voor het voorkomen en aanpakken van deze negatieve gevolgen.

MVB-instrumenten: dialoog, stemmen, uitsluiting, ESG-integratie en impactinvesteringen

Bij het in praktijk brengen van het MVB-beleid maken wij gebruik van de volgende MVB-instrumenten:

1. Screening van ondernemingen waarin wordt belegd
2. Uitsluiting, van producenten van controversiële wapens en ondernemingen die op structurele wijze gedragsprincipes schenden (Global Compact, OESO-richtlijnen en UN Guiding Principles);
3. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen om een positieve gedragsverandering te realiseren;
4. Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen;
5. Impactinvesteringen
6. ESG-integratie in beleggingsprocessen.

Het pensioenfonds belegt ook via beleggingsfondsen die worden beheerd door diverse vermogensbeheerders. Daardoor is het niet mogelijk om het MVB beleid van Pensioenfonds Wonen toe te passen. Het MVB beleid van de vermogensbeheerders komt in grote mate overeen met het beleid van Pensioenfonds Wonen. Het pensioenfonds evalueert periodiek in hoeverre het MVB beleid van de vermogensbeheerders en beleggingsfondsen overeenkomt met onze uitgangspunten. Mochten hier grote verschillen ontstaan, dan gaan we de dialoog aan met de beheerders van de beleggingsfondsen. Vervolgens zullen ofwel de verschillen worden geaccepteerd, ofwel er wordt een opdracht gegeven om een ander fonds te selecteren dat beter bij ons past.

Screening

Om goed inzicht te krijgen of ondernemingen zich houden aan internationale normen zoals verwoord in het Global Compact, de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles, worden ondernemingen in de aandelen en vastrentende waarde beleggingsfondsen en mandaten regelmatig door de vermogensbeheerders gescreend. Hierbij wordt gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of milieu. Daarbij wordt gekeken naar de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Tevens wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen.

Naar aanleiding van de bevindingen nemen we zo nodig actie om de negatieve impact van het gedrag te voorkomen en/of te mitigeren en herstel en/of verhaal mogelijk te maken. Zo kunnen we overgaan tot het starten van een dialoog met de onderneming (engagement), stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en/of tot het uitsluiten van de onderneming indien de dialoog niet succesvol is verlopen.

Voor de uitvoering van het screeningbeleid maakt het pensioenfonds gebruik van Achmea Investment Management. Screening van ondernemingen wordt over alle aandelen- en vastrentende waarde beleggingsfondsen en mandaten op een uniforme wijze uitgevoerd.

Uitsluitingsbeleid

Wij vinden het belangrijk om de beleggingsportefeuilles te vrijwaren van maatschappelijk onwenselijke activiteiten. Wij voeren dan ook een uitsluitingsbeleid om onze normatieve ondergrens te borgen. Voor de definitie van deze ondergrens maken wij onderscheid tussen producten die wij onacceptabel vinden en ondernemingsgedrag dat wij onacceptabel vinden. Ondernemingen die niet voldoen aan onze ondergrens sluiten wij uit van het beleggingsuniversum. Dat betekent dat de vermogensbeheerders die wij aanstellen niet in deze ondernemingen mogen beleggen.

Product - Controversiële wapens

Wij vinden wapens controversieel wanneer deze onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen. Ook na afloop van een conflict veroorzaken deze wapens nog op aanzienlijke schaal slachtoffers en ontwrichten deze de maatschappij en de economie. Dit is de reden dat wij ons beleggingsuniversum op voorhand willen ontdoen van deze producten. In de praktijk gaat het om de volgende wapens:

1. Nucleaire wapens
2. Biologische wapens
3. Chemische wapens
4. Antipersoonsmijnen
5. Clustermunitie

Bij het bepalen van de definitie van controversiële wapens zoeken we aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en bij het beleid van de Nederlandse overheid.

Gedrag – Structurele schenders van Global Compact principes, OESO richtlijnen en UN Guiding Principles on Business and Human Rights

Wij vinden ondernemingsgedrag onacceptabel wanneer de onderneming op grove en structurele wijze internationaal breed gedragen normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en (anti)corruptie schendt. Wanneer wij vaststellen dat er op structurele wijze sprake is van schendingen van Global Compact principes, OESO richtlijnen of *Guiding Principles*, kunnen wij overgaan tot het uitsluiten van de onderneming uit het beleggingsuniversum. Een belangrijk criterium hierbij is de openheid van de onderneming ten aanzien van de gevoerde dialoog over het opheffen van de schending. Wanneer wij vaststellen dat de schending geverifieerd is, structureel van aard is en de onderneming onvoldoende open staat voor de dialoog kunnen wij tot uitsluiting van het beleggingsuniversum overgaan.

Beleggingen in landen met ongewenst gedrag

Wij willen niet beleggen in landen waartegen internationale sancties lopen. Daarom houden wij bij het selecteren van de vermogensbeheerders die namens ons in Emerging Markets Debt beleggen rekening met de het landenbeleid van deze vermogensbeheerders.

Engagementbeleid

Wij vinden het belangrijk om als aandeelhouder de dialoog aan te gaan met ondernemingen waarin wij beleggen, met als doel een positieve gedragsverandering te realiseren bij de onderneming. Naast beïnvloeding van ondernemingsgedrag is een tweede doel om standpunten en kennis uit te wisselen. Engagement is dan ook een centraal instrument binnen ons Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid. Wij passen het engagementbeleid toe op zowel de aandelen, als ook de bedrijfsleningenportefeuilles. Daarmee willen we lange termijn waarde creatie bevorderen bij deze ondernemingen en besteden we aandacht aan de strategie, duurzaamheid en corporate governance bij de ondernemingen waarin wij beleggen.

Normatieve dialoog

Een belangrijke reden om de dialoog aan te gaan met een bedrijf is dat de onderneming belangrijke principes op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu of corruptie schendt. De principes vormen de basis voor een aantal belangrijke normenkaders, namelijk het Global Compact, de OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights (Guiding Principles). Wanneer ondernemingen principes op deze terreinen schenden of dreigen te schenden starten wij een dialoog op, met als doel de gedragsschending op te heffen. Op deze manier beheersen wij financiële, maatschappelijke en reputatierisico's van onwenselijk ondernemingsgedrag. Wij noemen deze vorm van dialoog de normatieve dialoog omdat hieraan een set van internationaal breed geaccepteerde normen ten grondslag ligt.

Thematische dialoog

Naast een normatieve insteek hanteren wij ook een thematische engagementaanpak. Hiermee geven wij invulling aan een aantal speerpunthema's die wij gelinkt hebben aan de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties. Wij hebben SDG 12 en SDG 13 centraal gesteld binnen ons MVB-beleid en geven door thematisch engagement verdere invulling aan de speerpunten. SDG 12 staat voor *Duurzame Productie en Consumptie* en SDG 13 staat voor Klimaatverandering. De dialoog met ondernemingen is gericht op het verhogen van bewustzijn ten aanzien van klimaatrisico's, het bereiken van gedragsverandering en het verhogen van transparantie. Hierbij sluiten wij aan bij Sustainable Development Goal 13.

Stembeleid

De meest directe manier voor ons als aandeelhouder om invloed uit te oefenen op ondernemingsgedrag is door middel van het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen bij ondernemingen waarin we beleggen. Het stembeleid is erop gericht om voor de aandelenbeleggingen waarvoor wij stemrecht hebben, het stemrecht in te zetten. Hierbij streven wij na om de belangen van het pensioenfonds en deelnemers te beschermen. Wij hebben de wereldwijde aandelenbeleggingen in ontwikkelde markten vormgegeven in een discretionair beleggingsmandaat. Dit betekent dat wij ons stembeleid hierop kunnen toepassen. Voor aandelenbeleggingen via beleggingsfondsen, zoals onze opkomende markten beleggingen, geldt dat niet ons eigen beleid toepasbaar is, maar dat de vermogensbeheerder een eigen stembeleid toepast.

Het stembeleid richt zich op een aantal *governance* thema's zoals de benoeming van bestuurders, beloningsbeleid, fusies & overnames, uitgifte van nieuw aandelenkapitaal en goedkeuring van jaarrekening. Hiervoor in ons stembeleid zoveel mogelijk in lijn gebracht met nationale en internationale Corporate Governance codes & richtlijnen. Daarnaast worden in toenemende mate agendapunten door andere aandeelhouders ingebracht die zich meer richten op sociale-, milieu-, of klimaatproblematiek. Wij hebben dan ook extra aandacht voor deze categorie agendapunten en beoordelen onder andere of deze een relatie hebben met onze thematische speerpunten *duurzame consumptie & productie en/of klimaatverandering*. Wij rapporteren in lijn met de Nederlandse Corporate Governance Code eens per kwartaal over onze stemactiviteiten. Ook is ons stemgedrag per onderneming in een zogenaamde *Vote Disclosure* Systeem op onze website in te zien. Wij rapporteren halfjaarlijks over de uitvoering van ons stembeleid in het halfjaarverslag MVB. De uitvoering van het stembeleid is uitbesteed aan Achmea Investment Management.

Impactinvesteringen

Wij kunnen beleggen in impactinvesteringen, maar voeren op dit moment geen actief beleid om een streefallocatie naar impactbeleggingen te hebben. Green Bonds zijn obligaties uitgegeven door ondernemingen of landen, waarbij de opbrengsten van de obligatie expliciet wordt besteed aan projecten voor klimaatmitigatie of klimaatadaptie. Binnen onze MVB-speerpunten duurzame productie & consumptie en klimaatverandering passen beleggingen in Green Bonds goed. De beleggingen in bedrijfs- en staatsobligaties worden beheerd door meerdere vermogensbeheerders. Binnen de geldende beleggingsrichtlijnen geven zij invulling aan Green Bonds-beleggingen.

ESG-integratie

Wij hebben de overtuiging dat ESG-integratie op langere termijn zorgt voor een betere risico-rendement verhouding van onze beleggingen. Vanuit deze gedachte, en waar toepasbaar gezien de beleggingsstrategie, passen de vermogensbeheerders van onze beleggingsportefeuille ESG-integratie toe. De wijze waarop dit gebeurt kan verschillen per vermogensbeheerder. Wij rapporteren in het halfjaarverslag MVB over de reikwijdte van dit instrument en de wijze waarop dit plaatsvindt.

Transparantie en verantwoording

Transparantie is onafscheidelijk verbonden aan een goed verantwoord beleggen beleid. Wij doen daarom twee maal per jaar verslag over de invulling van ons verantwoord beleggen beleid. Ook rapporteren wij over de wijze waarop instrumenten zijn ingezet op sociale, governance en milieuthema's. Daarnaast geven wij inzicht in ons stemgedrag via een *vote disclosure system*. Ook publiceren wij een lijst met beleggingen en beleggingsfondsen. De rapportages en het systeem zijn toegankelijk via de website.

Bijlage 1 – De tien principes van het Global Compact

Het Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Bedrijven die het Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

Bijlage 2 – De normatieve dialoog en internationale verdragen

OVERZICHT 1: MENSENRECHTEN EN GELIEERDE VERDRAGEN

Thema	VN Global Compact Principe	Inhoud principe	Relevante hoofdstukken OESO-richtlijnen	Relevante verdragen per principe
Mensenrechten	Principe 1	Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren.	IV. Mensenrechten	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.
			V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	De VN-verklaring over de rechten van inheemse volkeren.
			VIII. Consumentenbelangen	ILO conventie 169 betreffende inheemse en in stamverband levende volken in onafhankelijke landen.
				Tripartite ILO-verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid.
				Geneefse conventie.
				Haagse conventie.
	Principe 2	Bedrijven dienen ervoor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.	IV. Mensenrechten	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

OVERZICHT 2: ARBEIDSNORMEN EN GELIEERDE VERDRAGEN

Thema	VN Global Compact Principe	Inhoud principe	Relevante hoofdstukken OESO-richtlijnen	Relevante verdragen per principe
Arbeidsrechten	Principe 3	Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 87 betreffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen en de bescherming van het vakverenigingsrecht.
				ILO conventie 98 betreffende Toepassing van het recht van organisatie en collectieve onderhandeling.
	Principe 4	Bedrijven dienen alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 29 over dwangarbeid.
				ILO conventie 105 betreffende de afschaffing van dwangarbeid.
	Principe 5	Bedrijven dienen zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 138 betreffende de minimumleeftijd voor arbeid.
				ILO conventie 182 betreffende het effectief afschaffen van kinderarbeid.
				UN Verdrag over de rechten van het kind.

Principe 6	Bedrijven dienen discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 100 betreffende gelijke beloning.
			ILO conventie 111 betreffende discriminatie met betrekking tot arbeid en beroep.

OVERZICHT 3: MILIEU EN GELIEERDE VERDRAGEN

Thema	VN Global Compact Principe	Inhoud principe	Relevante hoofdstukken OESO-richtlijnen	Relevante verdragen per principe
Milieunormen	Principe 7	Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties.	VI. Milieu	Verdrag van Bazel inzake de beheersing van de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan .
				Verdrag van Rio de Janeiro inzake biodiversiteit. Rio verklaring over milieu en ontwikkeling. Kyoto Protocol.
	Principe 8	Bedrijven dienen initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen.	VI. Milieu	VN Raamwerk verdrag over klimaatverandering. Akkoord van Parijs.
	Principe 9	Bedrijven dienen de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.	VI. Milieu	Rio verklaring over milieu en ontwikkeling. Agenda 21.

OVERZICHT 4: CORRUPTIE EN GELIEERDE VERDRAGEN

Thema	VN Global Compact Principe	Inhoud principe	Relevante hoofdstukken OESO-richtlijnen	Relevante verdragen per principe
Anti-corruptie	Principe 10	Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.	III. Informatieverstreking	VN conventie tegen corruptie
			VII. Bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken, en afpersing	VN conventie tegen internationale georganiseerde criminaliteit
			X. Mededinging	
			XI. Belastingen	